HE 211/2020 vp laiksi Geologian tutkimuskeskuksesta annetun lain muuttamisesta

Esitystä arvioitaessa on syytä ottaa huomioon Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomuksessa 13/2020 esiin tuotuja valtion toimintojen yhtiöittämistä koskevia suosituksia ja periaatteita. Tarkastusviraston mukaan valtioenemmistöisiä osakeyhtiöitä perustettaessa tulee kysyä, onko osakeyhtiömuoto välttämätön tai paras ratkaisu kulloiseenkin tarpeeseen. Periaatteessa yhtiön tuottamien yhteiskunnallisten hyötyjen tulisi ylittää yhtiöiden pääomittamisesta aiheutuneet valtiontaloudelliset kustannukset. Tarkastusvirasto suosittaa muun muassa, että uusia valtionyhtiöitä perustettaessa ja valtion omistajaohjausta harjoitettaessa tulee omistajaohjauksesta vastaavan viranomaisen muodostaa itselleen selkeä käsitys siitä, miten se odottaa yhtiön toimivan ja mitä se odottaa yhtiön saavuttavan. Kun uuden valtionyhtiön perustamista suunnitellaan, on valmistelijan analysoitava ja dokumentoitava myös vaihtoehto, jossa yhtiön perustamisen sijaan jokin jo toimivista valtionyhtiöistä ottaisi uuden tehtävän hoitaakseen. Tarkastuskertomuksen mukaan valtion erityistehtäväyhtiöiden perustamisessa tuleekin käyttää tarkkaa harkintaa.

Esitystä on syytä peilata myös valtiovarainministeriön vuonna 2018 antamaan ohjeeseen ”Valtionhallinnon toimintojen uudelleenjärjestämisessä noudatettavat periaatteet harkittaessa toiminnan yhtiöittämistä”. Yhtiömuoto voi olla perusteltu, jos on tarpeen mahdollistaa joustava ja dynaaminen tapa organisoida ja järjestää tehtävien hoitaminen sekä sopeuttaa toimintaa toimintaympäristön muutoksiin. Lisäksi yhtiöittäminen voi olla perusteltua, jos se mahdollistaa uutta liiketoimintaa ja ylipäätään uudenlaista taloudellista toimeliaisuutta. Yhtiön liiketoiminnan on oltava rakennettavissa taloudellisesti kannattavaksi. Uudistuksia valmisteltaessa tulee pystyä perustelemaan se, miten toiminnan aikaisempaa parempi tuloksellisuus on tarkoitus käytännössä saavuttaa. Yhtiöitä ei tule perustaa varmuuden vuoksi.

Edellä kuvatut seikat tulisi tarkastuskertomuksen suositustenkin mukaan arvioida, ottaa toimintoja yhtiöittämistä valmistellessa huomioon sekä dokumentoida laaditut arviot. Liiketoimintasuunnitelma on esityksen mukaan laadittu ja toimitettu työ- ja elinkeinoministeriölle. Tulevaa liiketoimintaa ja sen volyymia ei kuitenkaan ole arvioitu itse esityksessä. Toiminta vaikuttaisi olevan aluksi melko pientä, eikä sen tulevasta muutoksesta ole esitetty arvioita. Yleisesti ottaen voi olla syytä laajemmin pohtia, kuinka pientä toimintaa varten valtion tulee perustaa siitä erillisiä osakeyhtiöitä.

Esityksen mukaan Geologian tutkimuskeskuksen hallinnoima osakeyhtiö hallinnoi tutkimuskeskuksen kahdenvälisiä kansainvälisiä asiantuntijapalveluita. Pääasiallisena perusteluna yhtiömuodossa toimimiselle tuodaan esiin kansainvälisten hankkeiden yhteisvastuulausekkeet ja veroriskit. Yhtiö voi suojata itseään vakuuttamalla tai sitten mennä konkurssiin. Esityksen mukaan valtion vastuu taas olisi rajaton. Perustelut ovat lähtökohtaisesti hyviä. GTK Oy:n tapauksessa toiminta on volyymiltaan pientä, joten myös riskit lienevät pieniä. Lisäksi tutkimuskeskus ja yhtiö ovat sidoksissa toisiinsa ja yhtiön hoidettavaksi ohjautuvat kv. toimeksiannot, jotka liittyvät tutkimuskeskuksen tehtäviin. Valtion virasto, jonka puolesta yhtiö vastaisuudessa toimeksiantoja hoitaisi, ylipäänsä tuskin osallistuu kovin merkittäviä taloudellisia riskejä sisältäviin hankkeisiin. Yhtiö vaikuttaa olevan ainakin aluksi varsin riippuvainen

virastosta, sen ohjauksesta ja resursseista. Esityksen perusteltavuus rakentuu sille edellytykselle, että valtiolle ei synny vastuita yhtiötä kohtaan ja se todella voidaan asettaa riskien lauetessa konkurssiin.

Esitys liittyy valtion vuoden 2021 täydentävään talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Yhtiöittäminen edellyttää talousarvioon 0,5 miljoonan euron lisämäärärahaa GTK International Oy:n pääoman maksamista varten. Summaa on ehdotettu budjetoitavaksi GTK:n toimintamenomomentille eduskunnalle annetussa vuoden 2021 täydentävässä talousarvioesityksessä.

Taina Eckstein
Budjettineuvos